

R
E
P
L
I
Q
U
E

KULTUR

.

KRITIK

.

OPINION

.

LITTERATUR

.

ANMELDELSER

Replique, 1. årgang 2011

Redaktion: Rasmus Pedersen (ansvh.), Christian H. Skov, Anders Orris.

Skriftet er sat med Book antiqua, Myriad pro

Udgives af forlaget Munch & Lorenzen

www.critique.ksaa.dk/replique

ISSN: 2245-0165

© Munch & Lorenzen

Præst eller røver?

DOLLARTRILOGIEN – Sergio Leones filmunivers blander kristne ikoner med mord og vold for at vise historien om det vilde vestens forfald.

Af Peter Nørgaard

EN FREMMED KOMMER TIL BYEN

Der blev skabt filmhistorie da den mystiske fremmed uden andet navn end det anonyme "Joe" kommer til San Miguel i Sergio Leones film *A Fistful of Dollars* fra 1964. Filmen blev første led af det, der senere blev kendt som *Dollar-trilogien*. De to senere film *For a Few Dollars More* (1965) og *The Good, the Bad and the Ugly* (1966) skulle ligeledes vise sig at gå over i filmhistorien. Særligt den sidstnævnte regnes for at være en af de bedste westerns nogensinde. Der er kun delvist tale om en trilogi i traditionel forstand, hvor der bygges videre på en eksisterende historie. Elementet af trilogi opstår, fordi der er en række genkendelige elementer, der går igen fra film til film. De samme skuespillere går i vidt omfang igen, men deres karaktertræk ændres en smule fra film til film. Hele trilogien kan ses som en lang stadig vandring imod det totale fravær af moral og etik. Dette bliver først for alvor klart i den sidste film, så lad os derfor starte ved begyndelsen.

I *A Fistful of Dollars* er den lille afsides by San Miguel præget af en bitter strid mellem byens to rivaliserende bander, med hhv. amerikanske John Baxter og mexicanske Ramón Rojo som ledende skikkelser. Clint Eastwood ankommer til byen i den sidenhen så velkendte grønne pon-

cho og med en cigarstump i munden. Han siger ikke meget, men byens to bander finder hurtigt ud af, at han er hurtig på aftrækkeren. San Miguel er ikke stedet, hvor man taler om tingene. Joe øjner chancen for at score kassen ved at tage arbejde for begge bander på samme tid, hvilket ikke overraskende bringer ham ud i en del problemer. Samme ide blev senere brugt i filmen *Last Man Standing* (1996), hvor Bruce Willis var manden, der forsøgte at spille på begge heste i et opgør mellem rivaliserende smuglerbander.

Joe er ikke nogen ridder på en hvid hest. Helt konkret kommer han da også ridende på et muldyr. Motivet er ikke at skabe lov og orden, men at score kassen på byens i forvejen dybt korrumperede moral. Med filmen skabte Sergio Leone for alvor antihelten. Den gode – helten – som i virkeligheden ikke er specielt sympatisk. Han adskiller sig umiddelbart mest fra skurkene ved at historien ses fra hans synsvinkel. Clint Eastwood er meget langt fra frygtløse enegængere som John Wayne og Gary Cooper, datidens store western-ikoner med moral og karakterstyrke til overmål: I *High Noon* (1952) er Gary Cooper som *Will Kane* moralens sidste skanse i et samfund, der helt har givet køb på dets værdier, og i *The Man Who Shot Liberty Valance* (1962) er John Wayne manden, der bruger sin styrke til gode gerninger i en verden, hvor tøjlesløsheden og den stærkes ret er eneste bærende princip. Clint Eastwood er i nærværende film modsat en person med et noget svagere moralsk fundament at bygge på. Hans atypiske heltestatus bliver for alvor klar, da han i en scene gennembankes af Ramóns bande, noget der vist kun sjæl-

dent er sket for John Wayne. Antihelten tager han med i utallige senere film, mest kendt formentlig i de fem *Dirty Harry*-film fra 1970'erne og 1980'erne, men udpræget formentlig i *High Plains Drifter* (1973), hvor Clint Eastwood igen er i rollen som den navneløse fremmed, der kun har været i byen i godt 10 minutter inden han har gjort kort proces med tre lokale banditter, der har et lidt for dumt grin, samt voldtaget den lokale luder, der spiller en anelse mere dydig end hendes værdighed berettiger til.

Som historien skrider frem, synes Joe alligevel at stå lidt uden for det hele. Man får et varsel om dette allerede i starten af filmen, hvor han placerer sig på en balkon midt på byens hovedgade; lige imellem de to bandes tilholdssteder. Her er at gøre med en person, der måske alligevel bringer noget nyt med sig til San Miguel. Joe træder aldrig rigtigt i karakter som moralsk person. Der er ikke tale om udviklingshistorie, hvor det umoralske og dårlige menneske bliver åbenbart for verdens dårskab, for så derefter forskræmt at kaste sig i støvet for at gøre gode gerninger. Den slags farisæisk frelstthed ligger langt fra Leones stil. Tværtimod bliver enhver form for katolsk selvretfærdighed nærmest gjort til skamme, dels ved at han lader Ramón Rojas bande optræde i en scene, der minder om den sidste nadver, dels ved at lade en kristen madonnafigur optræde i en rolle som filmens store skønhed, Marisol. Hendes barn hedder Jesus, så parallellen kan næsten ikke blive mere tydelig. I filmen er Marisol holdt fanget af Ramón i et lille hus uden for byen, og det antydes kraftigt, at hun mere eller mindre syste-

matisk voldtages af Ramón. Den kristne madonnafigur er sunket ned i sølet, og synes ikke at kunne tilbyde nogen form trøst. Det ender selvfølgelig med, at Joe redder hende ud af det moralske morads. Hun hører til et bedre sted. Tilbage står, at hun ikke bliver reddet af en ridder på en hvid hest, men af en person, der kun var lidt bedre end resten af byens indbyggere.

KRISTEN SYMBOLIK

Clint Eastwood fortsætter i rollen som antihelt i fortsættelsen *For a Few Dollars More*, denne gang under navnet Monco. Navnet betyder på italiensk noget i retningen af "enarmet" – Monco bruger da også sin venstre hånd til alt, mens den højre altid er klar, hvis der skulle blive brug for revolveren. Det er der tit, for også i El Paso er der fyldt med skurke og slyngler. Det er næppe tilfældigt, at navnet "Monco" minder om ordet "munk". På den måde sættes der lighedstegn mellem munken og revolvermanden. I filmen er Monco en dusørjæger, der lever af de dusører, han kan få ind for at uskadeliggøre det vilde vestens skurke. Det samme gælder Douglas Mortimer, der spilles af Lee van Cleef. En hårdkogt type, der er endnu mere barsk end Monco. I filmens åbningsscene sidder Mortimer og læser en bibel. Seeren tror, det er en præst, men bliver snart klogere. Det er ikke kristen moral, der gemmer sig bag bibelen. De to dusørjægere krydser hinandens spor, da den frygtelige desperado El Indio flygter fra fængslet med hjælp fra sin bande af lovløse misdædere. Indio går ikke af vejen for at myrde både kvinder og børn. Han er afhængig af hash, og har en underlig fetichisme for et mystisk guldur,

hvis klokkespil han holder af at lade folk lytte til, før han myrder dem. Indio slår sig ned i en ruinhob af en kirke sammen med sine 12 bandemedlemmer. Endnu et eksempel på Leones lettere spydige brug af kristen symbolik. Det er heller ikke guds ord, der kommer fra den prædikestol, hvor Indio fortæller sin bande om sine planer. Dusøren på Indo er på 10.000 dollars, så både Monco og Mortimer begiver sig af sted til det lovløse El Paso for at finde Indio og hans bande. De to bliver hurtigt enige om, at det er langt bedre at arbejde sammen. Hvis Joe havde en snært af moral i *A Fistful of Dollars*, så er det helt forsvundet i *For a Few Dollars More*, hvor han ikke på noget tidspunkt synes at være optaget af andet end størrelsen på de dusører, som han kan skrabe sammen. Han lever helt i overensstemmelse med filmens åbningscitat: *"Where life had no value, death, sometimes, had its price. That is why the bounty killers appeared."* Derimod viser Mortimer sig at være en langt mere moralsk karakter, der godt nok slår ihjel for dollars, men som har et personligt motiv for at gøre det.

FORFALDSHISTORIEN

Det helt store moralske kollaps kommer i trilogiens sidste og mest berømte film *The Good, the Bad and the Ugly*. Filmen er langt mere ambitiøs end nogle af de to andre. Den har en betydelig længde, og det er tydeligt, at Sergio Leone drømte om at lave egentlig storfilm, noget der til dels lykkedes med *Once Upon a Time in the West* (1968) og for alvor lykkedes med *Once Upon a time in America* (1984). I filmen er Clint Eastwood under navnet Blondie ("The Good") tilbage i den samme rolle, som vi kender ham fra de to fo-

regående film, næsten, for der mangler noget. Den grønne poncho, som han har haft på i de to tidligere film, er forsvundet. Han er stadig ikke en god helt, som det ses, da han efterlader Tuco ("The Ugly") ude midt i ørkenen. Hvor Lee van Cleef var en næsten moralsk person i den forrige film, så er han her gennemført umoralsk og ond i rollen som "the bad", den skruppelløse og skurkagtige Sentenza (i filmen kaldet "Angel Eyes" - navnet Sentenza fremgår kun af rulleteksterne).

Filmen foregår mens den amerikanske borgerkrig raser. De tre hovedpersoner finder hver for sig ud af, at de trængte styrker fra den konføderale hær i hast har gemt 200.000 dollars i guld i en grav på Sad Hill Cemetery. Herefter er der lagt op til den helt store skattejagt i traditionel stil, hvor de forskellige hovedpersoner konstant forsøger at skaffe hverandre af vejen på forskellige udspekulerede måder. Borgerkrigen er hele tiden tydeligt til stede som en meget markant baggrundshistorie. Der ses soldater, udbændte byer, der høres granatnedslag osv. Den ligger konstant og rumler i baggrund som en fjern torden, men som filmen skrider frem bliver den stadigt mere tilstedeværende og insisterende, for til sidst at smelte sammen med filmens egentlige hovedhistorie om de tre hovedpersoners skattejagt. I en markant scene hen imod filmens slutning er Tuco og Blondie nået frem til frontlinjen, hvor nord- og sydstaterne kæmpe om herredømmet over en bro. Den fordrukne nordstatskommandant fortæller de to, at der kæmpes om broen dagligt, men at ingen er i stand til at vinde herredømmet trods de enorme tabstal på begge sider. Da de daglige kamphand-

linger efterfølgende tager deres begyndelse, bliver krigens meningsløshed klar for enhver. Blondies kommentar, "*Never have I seen so many good men wasted so badly*" gør det helt klart, at krigen faktisk er filmens egentlige hovedhistorie. Scenen minder meget om en tilsvarende i Francis Ford Coppolas *Apocalypse Now* (1979), hvor cpt. Willard på sin rejse op af Nungfloden er nået til et sted, hvor amerikanerne kæmper om at bevare kontrollen over en bro: Broen ødelægges om natten, og genopføres om dagen, så hovedkvarteret kan sige, at vejen er åben. Krigens absurditeter og meningsløshed står også her klart for enhver. Ved et nærmere eftersyn minder de to film i øvrigt meget om hinanden: De foregår begge under en krig, og hovedpersonerne begiver sig i begge film ud på en farefuld rejse længere og længere ind i krigen og dens væsen. I *Apocalypse Now* gennemgår hovedpersonen imidlertid også en form for udvikling, hvorimod dette ikke helt kan siges i *The Good, the Bad and the Ugly*. I begge film når hovedpersonerne imidlertid ind bag ved krigens facade af heroiske trompetfanfarer, hvorefter dens virkelige natur åbenbares. I den her omtalte film sker det ved, at hovedpersonerne efter at have overværet det store slag krydser floden, hvorefter de omsider når frem til Sad Hill Cemetery. Sergio Leone tager sig god tid til at vise os resultatet af krigen. I næsten tre minutter lader han det endeløse antal gravsten åbenbare sig for beskueren. Morricones musik, "*The Ecstasy of Gold*", gør scenen til en af filmens mest berømte. Sad Hill Cemetery er et krater med endeløse række af gravsten på siderne og med en cirkulær afsvedet plads i midten. Med andre ord gives der tydelige associationer

til et granatnedslag, der har ført død med sig.

På Sad Hill Cemetery smelter filmens to historier for alvor sammen. De tre hovedpersoners hæmningsløse grådighed synes pludselig at være en meget lille synd i forhold til den store dårskab, som beskueren kan se resultatet af på kirkegården. De tre hovedpersoners skattejagt er den lille umoral i den store. I filmens sidste scene skal de tre hovedpersoner duellere om skatten. Det sker på den cirkelrunde plads midt i kirkegårdens krater. Jorden er afsvedet, tør og gold, og udenom ses hele tiden den endeløse række af gravsten. Hele filmen har været en rejse mod dette moralske "ground zero" af dårskab, grådighed og død. Selvom de tre hovedpersoners indbyrdes intriger kan synes meget små i sammenligning med krigen, antyder deres placering i midten af krateret dog, at det er fra dem, det hele udgår: Menneskets dårlige moralske egenskaber og utrættelige stridigheder er altså urkimen, og den egentlige synder.

LEONE OG MØRKETS HJERTE

Selvom det formentlig ikke har været Leons hensigt at filmatisere Joseph Conrads bog *Mørkets Hjerter* (1902), så kommer han meget tæt på. I bogen rejser en eventyrlysten sømand op af Congo-floden, hvor han opdager, at den moderne verden ikke er andet end grådighed og dårskab. Den afsvedne cirkel på Sad Hill Cemetery er netop en slags mørkets hjerte, selvom filmen ikke kommer i nærheden af at være nær så mørk som Conrads bog. I lyset af bl.a. Leones senere film, kan han heller ikke siges at være nær så pessimistisk

med hensyn til fremtiden som Joseph Conrad. Leones mere tvetydige forhold til fremtiden og det moderne ses f.eks. i *Once Upon a Time in the West*, hvor den både rummer det livgivende (symboliseret ved Jill) og døden (symboliseret ved den korrumperede pengemand Mr. Morton). Som "filmatisering" af Joseph Conrads bog er *The Good, the Bad & the Ugly* lettere tilgængelig end *Apocalypse Now*. Sidstnævnte film er vanskelig mens pointerne skildres skarpt og præcist i Leones film. Dette er dels opnået ved, at Leones film ikke har samme psykologiske dybde som *Apocalypse Now*. Den slags interesserer ikke Leone. Han interesserer sig ikke så meget for den indre dybde som for det ydre udtryk. Filmene er stilistiske mesterværker, der gør effektiv brug af effektive virkemidler. Leone tager sig i alle film god tid til at præsentere sine personer og landskaber: Supernærbilleder af de forskellige personer, og panoramaudsigt over det vilde vestens uendelige landskaber. Der bliver aldrig sagt meget. De andre virkemidler er langt vigtigere. Filmernes lydspor hører til filmhistoriens mest berømte og effektfulde. Det store fokus på det ydre udtryk gør ikke filmene overfladiske. Modsat Francis Ford Coppola i *Apocalypse Now*, så ønsker Sergio Leone ikke at så meget at *fortælle* om det moralske forfald, han ønsker at *vise* os det. Historien drives frem af billed- og lydeffekter, ikke af dybsindig monolog. Der er ikke en sorttalende Marlon Brando på Sad Hill Cemetery. Der er kun den gode, den onde og den grusomme. Filmens afgørende duel tager næsten fem minutter, hvor instruktøren filmer de tre hver især sammen med kirkegården. De afgørende skud tager under et sekund. Det er ikke

skuddene, der er interessante, men situationen, der leder op til skuddene – at vise de tre hovedpersoner på netop dét sted.

DEN KATASTROFALE BORGERKRIG

I filmens sidste scene er Clint Eastwood tilbage i den grønne poncho, som han havde haft på i de to foregående film, men som har manglet i hele *The Good, the Bad and the Ugly*. Dette betyder, at han er trådt tilbage i sin gamle rolle som revolvermanden, den mystiske fremmed. Eller rettere: trådt *ind* i sin rolle. For på Sad Hill Cemetery går det op for os, at de tre film formentlig følger en omvendt kronologi, sådan at den sidste film kommer først i tid, og den de to andre efterfølgende. Det er ikke her, det hele sluttede, det er her det hele begyndte. Borgerkrigen bliver dermed den store urkatastrofe, der har ført al den tøjlesløshed og lovløshed med sig, som vi kender fra det vilde vesten. Ser man godt efter, kan man også se, at Blondie faktisk finder sin poncho i filmens slutning, lige før han ankommer til Sad Hill Cemetery. Da han ifører sig den, ved vi, hvor vi er, og hvor vi er på vej hen. I hele filmen har han nærmest været lidt uden for det hele. Handlingen er i det væsentlige drevet frem af Tuco, mens Blondie i det væsentlige har været en form for tilskuer. Et tydeligt eksempel på det er hans moralske fordømmelse af krigens meningsløshed, jf. ovennævnte citat. Han optræder ofte i scener, hvor han kigger på det der sker. Nu er han på vej til at blive mere involveret i begivenhedernes gang.

Også Tuco synes at være en mere tvetydig person. Vi møder ham som en umoralsk mexicansk bandit, men i en enkelt

scene viser det sig, at forholdet er mere kompliceret. Dette sker da Blondie og Tuco har søgt tilflugt i et kloster. Her møder vi Tucos bror, der er præst. Broderen bebrejder Tuco hans umoralske levevis som røver og bandit. Tuco bliver rasende over broderens skinhellighed, og lader ham forstå, at hvor de kom fra, var der ikke andre muligheder end at blive præst eller røver; når broderen valgte det første var det fordi, han ikke havde modet til at blive røver. Det var derfor Tuco, der måtte blive hjemme og forsørge familien ved kriminelle ugerninger, mens broderen behændigt kunne drage i kloster. Med andre ord siges direkte, hvad der kun blev antydnet i *For a Few Dollars More*: Præsten er ikke bedre end røveren. Leone har ikke meget til overs for den skinhellige præst, der spærrer sig inde i et kloster for så at lade verdens ondskab være forbeholdt staklerne uden for murerne. Denne hellighed er i Leones øjne falsk. Man skal ikke tro, at man på den måde kan blive et bedre menneske end de umoralske revolvermænd, der hærger rundt i det vilde vesten. Kristen moral er ikke et alternativ, som man bare uforpligtende kan vælge til.

DEN FULDENDTE AFVIKLING

Den vandring der gik fra San Miguel over El Paso er nu endelig tilendebragt på Sad Hill Cemetery. Det moralske forfald begyndte i *A Fistful of Dollars*, og fik for alvor lov til at folde sig ud i *A Fistful of Dollars more*. I *The Good, the Bad and the Ugly* bliver det løftet op på et højere niveau, hvor omdrejningspunktet ikke længere er hovedpersonernes forskellige handlinger, men den store moralske katastrofe. Samtidig placeres de tre mænds strid i midten

af det hele, og det antydes således, at det hele har rod i mennesket selv. Det moralske forfald er ikke isoleret til en fjern af-sides by ved navn San Miguel, men er blevet noget omsiggribende, hvor den kristne moral ligger i ruiner og ikke tilbyder noget troværdigt alternativ. I San Miguel kunne man trods alt høre kirkeklokker, i *The Good, the Bad and the Ugly* kan man dårligt se at bunken af murbrokker, som Blondie og Tuco stopper op ved kort før Sad Hill Cemetery, engang har været en kirke. Der er tale om en lang udviklingshistorie med omvendt fortegn. Først det gode, så det onde, og til sidst det grusomme. Det er nok det vigtigste, man skal få ud af at se Leones tre film.